

Dr Magdalena Hoły

Katedra Socjologii i Rozwoju Wsi

Akademii Rolniczej im. H. Kołłątaja w Krakowie

Kapitał ludzki młodzieży wiejskiej w Małopolsce

WSTĘP

Z uwagi na to, iż przyszły rozwój społeczny, gospodarczy oraz cywilizacyjny wsi zależy w dużej mierze od młodego pokolenia jej mieszkańców, warto postawić sobie pytanie, jakim kapitałem ludzkim dysponuje młodzież.

A. Smith stwierdził „że kapitał trwały jest ucieleśniony w człowieku. Stanowią go nabyte umiejętności, wiedza, dobre zdrowie. To właśnie owe umiejętności człowieka uznaje się za jego osobisty majątek, a także majątek społeczeństwa, do którego należy”¹.

Dlatego chcąc określić kapitał ludzki badanych skoncentrowano się na poznaniu ich aspiracji oświatowych i sposobów ich realizacji, a także, tego w jakim stopniu posiadają oni pewne niezbędne obecnie umiejętności. Ponadto wydaje się godny uwagi rodzaj posiadanych przez młodzież zainteresowań.

METODYKA BADAŃ ORAZ CHARAKTERYSTYKA BADANEJ GRUPY

Badania przeprowadzone zostały za pomocą wywiadu wg kwestionariusza z losowo wybranymi mieszkańcami wsi w wieku od 16 do 22 lat. Przeprowadzono je w dziewięciu celowo dobranych gminach, z których trzy, o charakterze silnie zurbanizowanym, leżą w bliskim sąsiedztwie ośrodków miejskich, dalsze trzy znajdują się w dużym oddaleniu od miast i mają charakter rolniczy, a pozostałe trzy zajmują pozycję pośrednią².

¹ K. Atamańczuk, *Inwestowanie w kapitał ludzki*, „Edukacja i dialog”, kwiecień 1996, nr 4(77).

² Do pierwszej grupy gmin należą Niepołomice i Wielka Wieś w pobliżu Krakowa oraz Chelmiec k. Nowego Sącza – wszystkie w woj. małopolskim. Gminy o charakterze pośrednim to Raciechowice w woj. małopolskim, Strawczyn w woj. świętokrzyskim oraz Milówka k. Żywca, obecnie w woj. śląskim. Gminy oddalone są to: Czarnocin i Pińczów w woj. świętokrzyskim oraz Skotyszyn w woj. podkarpackim.

Wśród respondentów wyróżnić można 5 grup w zależności od rodzaju wykonywanego zajęcia: 1. pracujących zarobkowo (14,9% badanej próby); 2. pracujących i jednocześnie uczących się (7,4%); 3. wyłącznie uczących się (stanowią oni 64% wszystkich badanych), 4. pomagających rodzicom w prowadzeniu gospodarstwa lub działki, ale nie uczących się i nie pracujących zarobkowo (10,5%). Pozostali stanowią zaledwie trzyprocentowy margines.

Próba składa się z 456 chłopców i 542 dziewcząt, co zaś do wieku, grupa najmłodsza (16–18 lat) liczy 514 osób, przedział 18–20 lat liczy 258 osób i przedział 20–22 lat 226 osób. W ostatniej grupie wieku dwie trzecie respondentów ma już jakiś wyuczony zawód: jedynie 7,5% nie ukończyło innej szkoły niż podstawowa, 29% ukończyło szkołę zawodową zasadniczą, 32% zawodową średnią, 26% liceum ogólnokształcące, a pozostali – około 5% – szkołę pomaturalną.

Wśród rodzin respondentów jedna czwarta w ogóle nie posiada ziemi, jedna czwarta uprawia działkę mniejszą niż 1 ha (średnio 0,6 ha), a tylko połowa dysponuje gospodarstwem rolnym o powierzchni powyżej 1 ha (średnio 4,6 ha). Na rolnictwo jako główną podstawę utrzymania swojej rodziny wskazało zaledwie 13% respondentów, na dochody mieszane z przewagą rolnictwa wskazało 19%, a z przewagą źródeł pozarolniczych 28%. Pozostałe rodziny utrzymują się wyłącznie ze źródeł nierolniczych.

ASPIRACJE OŚWIATOWE MŁODZIEŻY ORAZ ICH REALIZACJA

W sytuacji panującej obecnie na rynku pracy młodzi ludzie bez rzetelnego wykształcenia nie mogą liczyć na satysfakcjonujące, dobrze płatne zajęcie. Zawody, które do niedawna dawały taką możliwość, dzisiaj tego nie gwarantują. Absolwenci szkół zawodowych różnego rodzaju nie mają możliwości znalezienia zatrudnienia, a takie przypadki, że zaraz po ich ukończeniu stają się klientami urzędów pracy nie należą do odosobnionych.

W szczególności zły pod tym względem sytuacji wydaje się być młodzież pochodząca z terenów wiejskich. Głównie dotyczy to tych młodych ludzi, którym miejsce zamieszkania nie pozwala na codzienne dojazdy do szkół w mieście, dających większe możliwości czy to znalezienia pracy bezpośrednio po jej ukończeniu, czy też podjęcia dalszej nauki np. w uczelniach wyższych.

Ważne jest więc poznanie struktury wykształcenia, a także aspiracji oświatowych badanej młodzieży w terenie Małopolski. Pozwoli to nie tylko określić, jak wykształcona będzie w przyszłości małopolska wieś, ale również poznać bariery, na które napotykają młodzi ludzie chcący podejmować lub kontynuować naukę.

W badaniach przeprowadzonych przez autorkę bardzo wyraźnie daje się zauważyć zależność pomiędzy charakterem miejsca zamieszkania a rodzajem wybieranej szkoły. Opinia, że młodzież mieszkająca z dala od ośrodków miejskich nadal najczęściej wybiera szkoły znajdujące się w pobliżu, często nie przywiązując wagi do poziomu nauczania czy wymogów rynku pracy, wydaje się znajdować potwierdzenie.

Wyraźna różnica pomiędzy młodzieżą z gmin podmiejskich a tą z gmin oddalonych od dużych ośrodków miejskich dotyczy odsetka absolwentów zasadniczych szkół zawodowych: prawie 23% respondentów ukończyło taką właśnie szkołę w gminach oddalonych, podczas gdy w gminach podmiejskich jest to 13,6%.

O ile fakt, że niemal jedna czwarta młodzieży z gmin oddalonych decyduje się na szkoły przygotowujące do prostych, robotniczych zawodów, nie napawa optymizmem, o tyle w porównaniu z wynikami badań innych autorów sytuacja wygląda dosyć korzystnie. Biorąc pod uwagę odsetek absolwentów zasadniczych szkół zawodowych w badanych gminach małopolskich (16,4%), można stwierdzić, że jest on dwukrotnie mniejszy niż to wynika z badań prowadzonych w okolicach Torunia³ czy Płocka⁴.

Prezentowane badania wskazują, że co piąty z respondentów uczy się w zasadniczej szkole zawodowej, a o wyborze tego rodzaju szkoły przesądza znaczna odległość od ośrodków miejskich. Grupa uczniów tego rodzaju szkół zamieszkujących na terenie gmin oddalonych jest dwukrotnie większa niż w przypadku gmin podmiejskich (Tab. 1). Ten fakt można tłumaczyć większą dostępnością szkół zasadniczych, gdyż nauka w nich nie wymaga wyjazdu z miejsca zamieszkania, a więc nie pociąga za sobą dodatkowych kosztów. Równocześnie nauka w zazwyczaj trzyletniej zasadniczej szkole zawodowej pozwala na szybsze usamodzielnienie się i sprawia, że ich absolwenci już w wieku 18 lat mają zawód. Oczywiście przełożenie wartości tego wykształcenia na rzeczywiste możliwości znalezienia pracy, szczególnie w obecnej sytuacji społeczno-gospodarczej, to już zupełnie inna kwestia.

Jednocześnie należy zauważyć, że przedstawione dane dotyczą osób obecnie uczących się w różnego rodzaju szkołach, a więc nie można zakładać, że respondenci po ukończeniu zasadniczych szkół zawodowych nie podejmą dalszej nauki. Zresztą zamiar kontynuowania nauki deklarowała znaczna część badanych.

Jednak również w tej kwestii wyraźnie rysują się różnice związane z miejscem zamieszkania. Wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych grupą naj-

³ K. Szafraniec, *Wieś jako miejsce niechciane*, „Wieś i Rolnictwo” 1999, nr 4.

⁴ J. Domalewski, *Orientacje życiowe młodzieży wiejskiej*, „Wieś i Rolnictwo” 1999, nr 4.

Tabela 1

Respondenci uczący się wg rodzaju szkoły oraz w podziale na grupy gmin

Rodzaj szkoły		Gminy			Ogółem
		podmiejskie	pośrednie	oddalone	
Zasadnicza zawodowa		10,9	27,5	20,6	19,6
Średnia zawodowa		44,7	34,7	36,4	38,8
Średnia ogólnokształcąca		19,4	17,0	26,8	20,9
Pomaturalna		11,7	6,4	6,1	8,1
Wyższa		13,3	14,4	10,1	12,6
Razem	%	100,0	100,0	100,0	100,0
	L	248	236	228	712

mniej zdecydowaną na dalszą naukę jest ta pochodząca z gmin oddalonych od dużych ośrodków miejskich, gdzie dotyczy to niemal 64% badanych. Natomiast co dziesiąty odpowiedział, że zdecydowanie nie jest zainteresowany kontynuowaniem nauki w przyszłości.

Osób, które chcą nadal się uczyć jest znacznie więcej w pozostałych dwóch grupach gmin, a mianowicie 52% w gminach podmiejskich oraz niemal 77% w tych o charakterze pośrednim, gdzie równocześnie było najmniej osób niezdecydowanych.

Z wielu względów wyjątkowo interesujące wydają się być kwestie związane ze szkołami wyższymi. Okazuje się, że obraz wyłaniający się z tab. 1, a dotyczący odsetka młodzieży studiującej jest umiarkowanie optymistyczny. Różnica między prawie 13-proc. grupą osób studiujących w badanej próbie a danymi podawanymi przez autorów innych badań jest zastanawiająca. Sądzi się dość powszechnie, że odsetek studentów pochodzących ze wsi jest bardzo niski⁵. Tymczasem w grupie osób uczących się z terenu dziewięciu badanych gmin, niemal 13% stanowią studenci.

Obok wcześniej omówionych kwestii, pojawia się również pytanie, czy to, że rodzina respondenta posiada gospodarstwo rolne lub działkę o powierzchni od 0,1 do 1ha lub w ogóle nie posiada ziemi rolniczej ma jakiś wpływ na wybór przez badanego rodzaju szkoły. Analizując wybory osób z rodzin posiadających

⁵ E. Putkiewicz, M. Zahorska M., *Spoleczne nierówności edukacyjne – studium sześciu gmin*, Ekspertyzy, rekomendacje, raporty z badań. IRWiR, Warszawa 2001; M. Hoły, *Motywy podjęcia studiów oraz wizja przyszłości zawodowej słuchaczy AR w Krakowie na kierunku o profilu ekonomicznym*, Zeszyty Naukowe AR im. H. Kołłątaja w Krakowie nr 395, *Ekonomika* z. 28, 2001; W. Kluciński, W. Borecki, *Edukacja społeczności wiejskiej – stan obecny. Wieś. Edukacja. Unia Europejska*, Materiały z konferencji zorganizowanej przez Kancelarię Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z inicjatywy Konferencji Rektorów Uczelni Rolniczych, Wydawnictwo SGGW, 2000.

działki oraz gospodarstwa rolne widzimy, że najliczniej wybierały one średnie szkoły zawodowe. W obu przypadkach – tj. tak gospodarstw, jak i działek – odsetek uczniów średnich szkół zawodowych jest dwukrotnie większy od odsetka np. uczących się w średnich szkołach ogólnokształcących. Jeszcze wyraźniejsza jest różnica jeśli porównać tę grupę z grupą uczącą się w zasadniczych szkołach zawodowych.

Trudno powiedzieć, czy dane zawarte w tab. 2, dotyczące kwalifikacji rolniczych respondentów mają coś wspólnego z kwestiami omawianymi powyżej.

Widać natomiast wyraźnie, że posiadanie takich kwalifikacji jest związane z położeniem gminy. Prawie 30-procentowa przewaga osób bez kwalifikacji rolniczych daje się zauważyć w gminach podmiejskich w porównaniu z oddalonymi od ośrodków miejskich. Natomiast w gminach oddalonych kurs rolniczy ukończył co trzeci badany, podczas gdy w gminach podmiejskich są to marginalne przypadki. O ile nie dziwi brak zainteresowania młodzieży podmiejskiej wykształceniem rolniczym, gdyż ma ona duże możliwości wyboru innej szkoły, o tyle może on niepokoić w przypadku młodych ludzi pracujących w gospodarstwie.

Tabela 2

Kwalifikacje rolnicze respondentów w zależności od typu gminy i płci

Wykształcenie rolnicze	Gminy			Płeć		Ogółem
	podmiejskie	pośrednie	oddalone	M	K	
Brak	91,0	83,7	63,0	77,4	80,4	79,1
Kurs	4,2	9,2	33,7	17,3	14,8	15,9
Zasadnicze zawodowe	2,4	4,0	1,2	3,3	1,8	2,5
Średnie zawodowe	2,4	3,1	2,1	2,0	3,0	2,5
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

UMIEJĘTNOŚCI ORAZ ZAINTERESOWANIA RESPONDENTÓW

Aby w obecnej rzeczywistości młody człowiek mógł myśleć o dobrej pracy, zapewniającej odpowiednie dochody, a także możliwość rozwoju czy kariery, powinien on posiadać pewne, niezbędne umiejętności. Wydaje się, że znajomość obsługi komputera czy choćby jednego obcego języka w stopniu pozwalającym na swobodne porozumiewanie się, powinno być wśród młodzieży niemal normą. Niestety, tak nie jest. Problem ten dotyczy znacznej większości młodych ludzi w Polsce, jednakże w gorszej sytuacji pozostaje młodzież mieszkająca na

obszarach wiejskich, niemająca tyle możliwości dodatkowej nauki poza szkołą, co młodzież miejska.

Tabela 3

Respondenci według deklarowanej znajomości obsługi komputera oraz języków obcych w poszczególnych grupach gmin

Deklarowane umiejętności	Gminy			Ogółem
	podmiejskie	pośrednie	oddalone	
<i>Obsługa komputera</i>				
Nie umie	16,0	25,0	41,1	27,5
Trochę umie	65,7	65,5	49,6	60,1
Biegle	18,3	9,5	9,3	12,4
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Znajomość języków obcych</i>				
Nie zna	17,2	18,8	34,6	23,6
Trochę zna	44,3	59,7	53,7	52,5
Biegle	38,5	21,5	11,7	23,9
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0

Okazuje się, że rzeczywiście w przypadku młodych mieszkańców wsi, w szczególności pochodzących z gmin oddalonych od ośrodków miejskich, sytuacja wygląda mało korzystnie – dwukrotnie więcej osób nie mówiących w żadnym obcym języku jest w gminach oddalonych (ok. 35%) niż w podmiejskich (ok. 17%), zaś deklarujących biegłą znajomość (w swoim mniemaniu) jest 38,5% w gminach podmiejskich i jedynie niecałe 12% w gminach oddalonych.

Biorąc pod uwagę całą próbę można zauważyć, że nieco ponad połowa respondentów „trochę zna” jakiś język obcy, natomiast biegłą znajomością albo jej brakiem wykazuje się niemal identyczny odsetek, odpowiednio: 23,9% oraz 23,6% badanych.

Podobnie można dostrzec zależność pomiędzy oddaleniem gmin od ośrodków miejskich a znajomością obsługi komputera: w gminach oddalonych ponad 41% badanych w ogóle tego nie potrafi (dla porównania w gminach podmiejskich jest to 16%). Najwięcej osób badanych, bo ponad 60% w próbie, ogółem uznało, że posiada tę umiejętność w stopniu średnim, czyli „trochę umie”, natomiast jedynie około 12% zadeklarowało biegłą znajomość obsługi komputera (Tab. 3).

Biorąc pod uwagę stopień, w jakim respondenci znają języki obce czy obsługę komputera należy pamiętać, że określali go sami badani, jest więc to ocena bardzo subiektywna.

Wydaje się, że rozważania dotyczące rodzaju zainteresowań badanej młodzieży dobrze jest zacząć od sprawdzenia, czy sami badani mają świadomość ich posiadania, a więc tego, jak odpowiadają na pytanie „Czy masz jakieś zainteresowania”?

Zaskakujący i zarazem niepokojący może być fakt, że prawie 46% osób odpowiedziało, że nie posiada żadnych zainteresowań. Istnieje pewien związek pomiędzy typem gminy a odpowiedzią na to pytanie: częściej twierdząco odpowiadała na nie młodzież z gmin pośrednich i podmiejskich niż z gmin oddalonych.

Widać wyraźnie, że najkorzystniej wypadają pod tym względem badani z gmin o charakterze pośrednim: prawie 60% odpowiedziało, że posiada zainteresowania, a 38,5%, że ich nie ma. Równocześnie częściej twierdząco odpowiadali mężczyźni niż kobiety (Tab. 4).

Tabela 4

Deklaracja posiadania zainteresowań w zależności od typu gminy oraz płci

Odpowiedzi		Gminy			Płeć		Ogółem
		podmiejskie	pośrednie	oddalone	M	K	
Tak		56,3	61,5	45,2	58,3	50,7	54,2
Nie		43,7	38,5	54,8	41,7	49,3	45,8
Razem	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	L	332	325	341	456	542	998

Zainteresowania, jakie wymieniali respondenci są bardzo różnorodne, jednakże niektóre z nich powtarzają się częściej niż inne. Trzy z nich uzyskały szczególnie duży odsetek wskazań (respondent mógł wymienić więcej niż jeden rodzaj zainteresowań): czynne uprawianie jakiejś dyscypliny sportowej (17% wskazań), muzyka rozrywkowa (15% wskazań) oraz bierne interesowanie się sportem z pozycji kibica (14% wskazań).

Warto również zaprezentować grupę zainteresowań, które uzyskały od 5 do 10% wskazań. Są to m.in.: lektura książek i prasy (7%), przyroda (chów ptaków i zwierząt pokojowych, akwarystyka, pszczelarstwo, konie, uprawa kwiatów, zielarstwo – łącznie 6% wskazań), motoryzacja (6%), komputery i informatyka (5%) oraz taniec, uprawiany tak w zespołach, jak i na dyskotece (5% wskazań).

PODSUMOWANIE

W przedstawionym opracowaniu młode pokolenie wsi małopolskiej zostało scharakteryzowane poprzez aspiracje edukacyjne, zainteresowania oraz posiadane przez badanych umiejętności.

Choć ogólny obraz młodzieży rysuje się umiarkowanie optymistycznie, to jednak bardzo wyraźnie zaznacza się różnica pomiędzy respondentami z gmin podmiejskich, pośrednich i oddalonych, zdecydowanie na niekorzyść tych ostatnich.

LITERATURA

- Atamańczuk K., *Inwestowanie w kapitał ludzki*, „Edukacja i dialog”, kwiecień 1996, nr 4(77).
- Domalewski J., *Orientacje życiowe młodzieży wiejskiej*, „Wieś i Rolnictwo” 1999, nr 4.
- Hoły M., *Motywy podjęcia studiów oraz wizja przyszłości zawodowej słuchaczy AR w Krakowie na kierunku o profilu ekonomicznym*, Zeszyty Naukowe AR im. H. Kołłątaja w Krakowie, „Ekonomika” z 28.2001 r., nr 395.
- Kluciński W., Borecki W., *Edukacja społeczności wiejskiej – stan obecny. Wieś. Edukacja. Unia Europejska*, Materiały z konferencji zorganizowanej przez Kancelarię Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z inicjatywy Konferencji Rektorów Uczelni Rolniczych, Wydawnictwo SGGW, 2000.
- Putkiewicz E., Zahorska M., *Spoleczne nierówności edukacyjne – studium sześciu gmin*, Ekspertyzy, rekomendacje, raporty z badań, IRWiR, Warszawa 2001.
- Szafraniec K., *Wieś jako miejsce niechciane*, „Wieś i Rolnictwo” 1999, nr 4.

Human Capital of Rural Youth in Malopolska

Summary

The article presents results of researches conducted by means of interview with 998 persons at the age 16-22, voluntary chosen in nine communities about different level of urbanisation in Malopolska.

Author wanted to know the human capital of respondents concentrated on educational aspirations and their realization, interests and skills.

On the base of researches one can affirm the difference among groups of interviews from suburban, middle and distant communities is very clearly marked, most to the detriment of the last.